

вільня. Належаў да правасл. брацтва св. Тройцы, пасля прыхільнік уніі.

Лявон (?—пасля 1625), сын Кузьмы. Скончыў брацкую школу ў Вільні, пасля належаў да уніяцкага брацтва св. Тройцы. Член рады Вільні. Прыхільнік канцлера ВКЛ Л.Сапегі. У рабоце друкарні ўдзельнічаў з 1593. У 1610 дамогся ад караля закрыцця правасл. *Віленскай брацкай друкарні*. У 1614 атрымаў тытул «друкар Яго Каралеўскай Мосці». Пасля 1624 перадаў друкарню базыльянам (гл. *Віленская базыльянская друкарня*).

МАМОНЬКА Язэп Аляксеевіч (28.1.1889, в. Залессе Слуцкага пав., цяпер Слуцкі р-н — 10.9.1937), бел. паліт. дзеяч. Скончыў 3 курсы камерцыйнага ін-та ў Празе (1925). Чл. партыі рус. эсэраў у 1907—17, у 1918—24 чл. Бел. партыі сацыялістаў-рэвалюцыянераў (БПС-Р). У час 1-й сусв. вайны мабілізаваны ў армію, тэлеграфіст пры штабе 12-й арміі. У маі 1917 у Рызе заснаваў 1-ы гурток бел. вайскоўцаў. За рэв. дзейнасць 2 разы арыштаваны царскімі ўладамі, на 2 гады 10 месяцаў зняволены ў турму. Дэлегат ад 12-й арміі на 3-і з'езд БСГ (кастр. 1917), на якім абраны ў склад ЦК БСГ. Адзін з арганізатараў і дэлегатаў 1-га Усебел. з'езда 1917. Чл. *Вялікай беларускай рады* і *Цэнтральнай беларускай вайскавай рады*. У студз. 1918 разам з В.І.Захаркам і К.Б.Езавітавым арыштаваны сав. ўладамі, але ў хуткім часе ўцёк з-пад арышту. Пасля расколу БСГ летам 1918 і ўтварэння БПС-Р абраны ў склад кіраўніцтва партыі. Быў чл. прэзідыума Рады БНР (снеж. 1919). Арыштаваны польск. ўладамі і высланы ў Коўна, дзе аднавіў сваю дзейнасць у якасці сакратара прэзідыума Рады БНР. У лют. 1921 у Коўне разам з П.А.Бадуновай і Т.Т.Грыбам стварыў Бюро ЦК БПС-Р, якое імкнулася аб'яднаць розназненны нац. сілы. У пач. 1921 па даручэнні В.Ю.Ластоўскага, А.І.Цвікевіча і А.К.Галавінскага прыязджаў у Мінск для каардынацыі рэв. барацьбы ў Зах. Беларусі. У сак. 1921 арыштаваны ў Мінску і перавезены ў Маскву. У крас. 1921 сасланы ў Казань, адкуль уцёк у Коўна. Удзельнік *Першай Усебеларускай канферэнцыі 1921* у Празе, на якой востра крытыкаваў палітыку ўрада БССР. У канцы 1922 выехаў у Чэхаславакію. У кастр. 1923 разам з Бадуновай пратэставаў супраць стварэння ў Коўне ўрада БНР на чале з Цвікевічам і лічыў яго незаконным. У час *Другой Усебеларускай канферэнцыі 1925* у Берліне выступіў супраць роспуску ўрада БНР і ў знак пратэсту пакінуў канферэнцыю. Пераехаў у Коўна, потым у Вільню. У 1928 жыў і працаваў у Рызе. У вер. 1928 атрымаў візу для пераезду ў СССР. 11.9.1928 арыштаваны ДПУ БССР на ст. Бягосава, перавезены ў Маскву. 3.1.1929 пастановай калегіі АДПУ засуджаны на 10 гадоў канцлагераў. 2.9.1937 пастановай тройкі НКВС Комі АССР

Я.А.Мамонька

прыгавораны да вышэйшай меры пакарэння. Рэабілітаваны ў 1989 і 1993.

Аляксандра Гесь, Мікалай Каймовіч, Уладзімір Міхнок.

МАМРАМ (лац. membrana пергамент), у ВКЛ папяровы або пергаментны бланк з загады прыкладзенай пячаткай і подпісам пэўнай асобы. Велікакняжцкія М. выкарыстоўваліся для напісання дакументаў у час адсутнасці вял. князя ў ВКЛ. Перасылаліся ў дзярж. канцэлярыю, пазней пастаянна захоўваліся там пад наглядом канцлера, падканцлера і вял. пісараў, якія выдавалі іх паводле загадаў вял. князя. Велікакняжцкія М. ўтрымлівалі толькі подпіс, пячатка прыкладалася да дакумента канцлерам або падканцлерам пасля яго напісання. М. у зямскім судзе выдаваўся за подпісам пісара з прыкладаннем зямскай павятовай пячаткі. Ён прызначаўся для ўласнаручнага напісання істцом судовай пазвы. Прыватныя асобы выдавалі М. за ўласнаручным подпісам і пячаткай у розных выпадках, напр. слугам, якія пасылаліся да інш. асобы пазычаць грошы.

Літ.: Статут Вялікага княства Літоўскага 1588. Тэксты. Давед. Камент. Мн., 1989. Андрэй Рыбакоў.

МАМУТАЎ Хасан (12.2.1922, с. Георгіеўка Ленгерскага р-на Чымкенцкай вобл., Казахстан — 25.9.1994), удзельнік вызвалення Беларусі ў Вял. Айч. вайну, Герой Сав. Саюза (1944). На фронце з 1942. Кулямётчык М. вызначыўся ў 1944 у Гомельскай вобл.: 21 лют. ў ліку першых пераправіўся цераз Дняпро, знішчыў 7 агнявых кропак праціўніка, у баі за Рагачоў першы ўварваўся ў варожыя траншэі, у рукапашнай схватцы і з кулямёта знішчыў шмат гітлераўцаў. Ганаровы грамадзянін Рагачова.

МАНАЕНКАЎ Аляксандр Лявонавіч [18.9.1926, в. Нова-Галітва Ізбяр-дзееўскага р-на (цяпер Пятроўскага р-на) Тамбоўскай вобл.—5.1.1999], беларускі гісторык. Скончыў БДУ (1960). Удзельнік Вял. Айч. вайны. Да 1955 у Сав. Арміі. З 1960 нам. дырэктара ЦДАКФФД БССР, у 1961—86 навук.

супрацоўнік Ін-та гісторыі партыі пры ЦК КПБ. Аўтар прац па гісторыі Вял. Айч. вайны. Адзін са складальнікаў зб. дакументаў «Злачынствы нямецка-фашысцкіх акупантаў у Беларусі, 1941—1944» (2-е выд., 1965). Кіраўнік аўтарскага калектыву працы «Партызанскія фарміраванні Беларусі ў гады Вялікай Айчыннай вайны (чэрв. 1941 — ліп. 1944)» (1983), у якой раскрыта арганізац. будова партыз. сіл, прыведзены гісторыя стварэння і развіцця атрадаў, брыгад, злучэнняў, звесткі пра камандны склад і колькасць партызан.

Тэ: Грубое парушэнне законаў і обычаев вайны в обращении с военнопленными // Немецко-фашистский оккупационный режим (1941—1944). М., 1965. Віталь Скалабан.

МАНАРХІЧНЫЯ ПАРТЫІ, правыя арганізацыі, саюзы, партыі ў Расійскай імперыі, якія дзейнічалі пад дэвізам «праваслаўе, самадзяржаўе, народнасць». Першая М.п. «Рускі сход» з'явілася ў 1900 і абвясціла сваёй мэтай абарону славянскай і рус. культуры. У яе ўваходзілі тытулаваная значь, чыноўніцтва, творчая інтэлігенцыя. Штуршок манархічнаму руху далі падзеі 1905. У пач. 1905 у Маскве ўзнікла «Руская манархічная партыя». Пасля абвясчэння Маніфеста 17 кастр. 1905 паліт. дзейнасць правых арг-цый стала легальнай. За некалькі месяцаў былі зарэгістраваны дзесяткі манархічных саюзаў і групавак: «Саюз законнасці і парадку» ў Арле, Царска-нар. т-ва ў Казані, Манархічная партыя ў Іванава-Вазнясенску, «Саюз Белага сцяга» ў Ніжнім Ноўгарадзе, патрыятычнае т-ва моладзі «Двухгаловы арол» у Кіеве. Самай буйной М.п. быў «*Саюз рускага народа*», створаны ў ліст. 1905 у Пецярбургу. Ініцыятывы па стварэнні манархічных арг-цый зыходзілі ад дробных уласнікаў і гандляроў, рэакцыйных чыноўнікаў, паліцэйскіх ніжэйшага рангу, часткова сялян. Манархічныя арг-цыі ў канцы 1905 — пач. 1906 аформіліся ў Мінску, Гомелі, Віцебску, Пінску, Оршы, Глыбокім і інш. гарадах і мястэчках Беларусі. Іх лідэрамі былі буйныя памешчыкі, губернскай і павятовай прадстаўнікі дваранства. Тытулаваная значь аддавала перавагу «Рускаму сходу» і «Саюзу рускіх людзей». Найб. папулярнасцю сярод лідэраў М.п. карысталіся памешчыкі У.М.Пурышкевіч (Бесарабская губ.), М.Я.Маркаў (Курская губ.) і таварыш пракурора Віленскага акр. суда Г.Г.Замыслоўскі, у зах. губернях — Г.К.Шмід (рэдактар газ. «Мінскае слово»), П.Р.Бывалькевіч (рэдактар газет «Віленскі вестнік», «Западный вестник», «Окранны Росии»), П.В.Каранкевіч (рэдактар і выдавец газ. «Северо-западная жизнь»), Дз.Скрынчанка (старшыня Мінскага аддз. «Саюза рускага народа») і інш. Манархісты і акцыябрысты бел. і інш. зах. губерняў у кастр. 1906 на з'ездзе ў Вільні аб'ядналіся ў «*Рускі ўкраінны саюз*», які стаў тут адной з самых уплывовых М.п. У адносінах да беларускіх і ўкраінцаў М.п. кіраваліся афіц. ідэалогіяй, якая адмаўляла гэтым народам у праве самастойнага развіцця. У 1

2-й Дзярж. думах уплыў М.п. быў аб-
жаваны. У 3-ю Дзярж. думу М.п.
іаляі каля 140 дэпутатаў (61%). У
Мінскай, Віцебскай, Магілёўскай і Гро-
дзенскай губ. яны заваявалі 27 з 29 ме-
сцаў, у 4-й Дзярж. думе 28 з 36 месцаў.
Каардынатарамі дзейнасці М.п. былі
Савет аб'яднанага дваранства» (1906) і
Партыя рускіх нацыяналістаў (1910).
Пашыя ўзнікла па ініцыятыве
І.А.Стальніна. Асн. пункты яе прагра-
мы прадугледжвалі панаванне правасл.
царквы і рус. народнасці, садзейнічанне
ваен. магутнасці Расіі, нац. і рэліг. кіру-
нак нар. адукацыі, барацьбу з яўрэй-
ствам. Напярэдадні 1-й сув. вайны
М.п. перажывалі крызіс. Іх партыі і
прадцы распаліся па сац. прыкмеце.
У час Лют. рэвалюцыі 1917 яны не
казалі падтрымкі самадзяржаўю. Пасля
драчэння Мікалая II ад трона М.п.
спынілі сваю дзейнасць, а іх лідэры
пуніліся перад Надзвычайнай камі-
сіяй Часовага ўрада.

Літ.: *История политических партий Рос-
сии*. М., 1994; *Нарысы гісторыі Беларусі*. Ч.
Мн., 1994; Шанін Т. *Революция как
момент истины 1905—1907; 1917—1922.*

Мікала Забаўскі.

МАНАРХІЯ (грэч. monarcha адзінаўлад-
це), форма кіравання, пры якой вяр-
хуная ўлада належыць персаніфікава-
най асобе (манарху), спадчыннаму кі-
раўніку дзяржавы. У старажытнасці на
Усходзе М. вядома ў форме неабмежа-
най дэспатыі, часам прымала форму
царквы, пры якой манарх з'яўляўся і
спірытным кіраўніком. У Стараж. Рыме
пры імператару Дыяклетыяне (канец
3—пач. 4 ст.) усталявалася неабмежава-
ная М., вядомая як дамінац. У сярэдне-
вковай Еўропе ўзніклі М. германскіх
племён, якія часам ператвараліся ў вяр-
хні імперыі. У час аслаблення цэнтр.
ады яны распаліся на манархічныя
дзяржавы (*каралеўствы*, герцагствы,
графствы). Са згасаннем феадалізму па-
чалася цэнтралізацыя ўлады ў руках ма-
нархаў-сверэнаў, што ў новы час
пачыла развіццё гандлю і ўтварэнню
моцнага бюргерства. Аднак неабмежа-
ная М. паступова ўвайшла ў канфлікт
з бюргерствам, што выклікала рэвалю-
цыі ў Англіі ў 17 ст. і ў Францыі ў 18 ст.
Яны сталі гал. вехамі ў абмежаванні аб-
салютнай улады. У ВКЛ і Рэчы Паспа-
літай абмежаванне М. прывяло да ўста-
лявання т. зв. шляхецкай рэспублікі з
выбарна-спадчыннай М. Пры кансты-
туцыйнай М. ўлада манарха абмежавана
канстытуцыяй, асн. заканадаўчыя фун-
кцыі перададзены парламенту. У сучас-
ных М. манарх з'яўляецца кіраўніком
дзяржавы і народа, аднак паўнамоцтвы
краю ня звычайна цалкам знаходзяц-
ся ў веданні парламента і ўрада.

Уладзіслаў Вароўкін-Шэлюта.

МАНІСЭІН Уладзімір Сяргеевіч (каля
1878—?), гісторык і краязнавец. У
1901—07 служыў на розных афіцэрскіх
пасагах у *Кобрынскім пяхотным палку*,
або кватараў у Гродне і Гродзенскай
губ. Быў чл. *Гродзенскага царкоўна-ар-
хеалагічнага камітэта*, супрацоўнічаў з

«*Гродненскімі губерньскімі ведамасця-
мі*», падтрымліваў творчыя сувязі з
Я.Ф. Арлоўскім, Ю.Ядкоўскім, М.А.Янчу-
ком і інш. Даследаваў ваен. гісторыю,
паўстанні 1830—31 і 1863—64, грамад-
ска-палітычны рух, сялянскае пытанне.

Тэ.: Петр I и Карл XII под Гродной в по-
ходе 1706 г. Гродно, 1901; Крестьянский воп-
рос в Гродненской губернии в XIX столетии.
Гродно, 1902; Исторический очерк Гроднен-
ской губернии в военно-политическом отно-
шении за первые сто лет ее существования
(1802—1902). Гродно, 1902.

Літ.: Чарапіца В.М. Са скарбніцы
кніжных паліц (Нарысы пра аўтографы да-
следчыкаў гісторыі Беларусі ў канцы XIX —
пачатку XX стст.). Мн., 1994.

Валерый Чарапіца.

МАНАСЗОН Монас Ісакавіч [13(26).
12.1907, г. Магілёў — 30.11.1980], бел.
жывалісец. Скончыў Віцебскае маст.
вучылішча (1929). Удзельнік Вял. Айч.
вайны. У маст. выстаўках удзельнічаў з
1927. Працаваў у гіст. і бытавым жан-
рах. Гіст. падзеям прысвечаны творы:
«Уступленне Чырвонай Арміі ў Мінск
11 лістапада 1920 г.» (1937), «Выступ-
ленне М.І.Калініна перад працоўнымі
Мінска ў 1919 г.» (1938), «Сустрэча са-
вецкіх танкістаў у Заходняй Беларусі.
1939 год» (1940), «Паўстанне рамеснікаў
у Магілёве ў 1606 г.» (з М.Беляніцкім,
1964), «Першы дзень Савецкай Белару-
сі» (1967), «Максім Багдановіч і Змітрок
Бядуля ў 1916 годзе ў Мінску» (1974),
«У.І.Ленін у Шушанскім. 1898» (1977),
«А.Р.Чарвякоў у У.І.Леніна» (1978) і
інш. На тэму Вял. Айч. вайны напісаны
карціны «Клятва танкістаў» (1946),
«Вяртанне» (1958), «Не забудзем, не да-
руем!» (трыпціх, 1965), «Ноч на 22 чэр-
веня 1941 г.» і інш.

Літ.: М.І.Манасзон / Аўтар тэксту Я.І.Са-
доўскі. Мн., 1978.

МАНАСТЫРСКІЯ СЯЛЯНЕ, сяляне,
якія былі ўласнасцю пэўнага манаскага
ордена або манастыра. Звычайна жылі і

65 МАНАСТЫРСКІЯ

М

працавалі на зямлі, якая належала ма-
настыру. Былі часткай *царкоўных сялян*.
М.с. становіліся ўласнасцю манастыроў
пасля падараванняў апошнім з боку
вяс. князёў, магнатаў і шляхты зямель-
ных надзелаў разам з сялянамі. З'явілі-
ся на Беларусі, верагодна, у 12 ст. разам
з заснаваннем першых правасл. манас-
тыроў. Колькасць М.с. пачала рэзка па-
вялічвацца з 15 ст., калі на тэр. ВКЛ
пачало адкрывацца шмат каталіцкіх ма-
настыроў, пачаўся рост *манастырскіх
уладанняў*. Адзінай сістэмы падаткааб-
кладання ў манастырах не існавала. У
пэўных выпадках манастыр дапамагаў
сялянскім сем'ям умацаваць гаспадар-
ку, але часам адбывалася рэзкае павелі-
чэнне павіннаснага ўціску, каб выпра-
віць цяжкі эканам. стан манастыра або
атрымаць прыбытак. У манастырах, дзе
было ўведзена правіла складаць інвен-
тары і ўставы, сяляне звычайна выкон-
валі толькі вызначаныя ў іх павіннасці.

Літ.: Гл. пры арт. *Манастырскія ўладанні*.
Валаяцін Галубеў.

МАНАСТЫРСКІЯ ЎЛАДАННІ, зя-
мельная і інш. ўласнасць праваслаўных,
уніяцкіх (з 16 ст., гл. *Базыльяне*) і ката-
ліцкіх (з 15 ст.) манастыроў (*езуітаў*,
францысканцаў, *дамініканцаў*, *аўгустын-
цаў*, *бенедыкцінцаў*, *кармелітаў* і інш.).
Манастырская ўласнасць фарміравалася
з падараванняў вяс. князёў і каралёў,
магнатаў, шляхты, а таксама ў выніку
ўласнай гасп. і інш. дзейнасці (купля,
атрыманне ў спадчыну або за доўг і
інш.). Ва ўласнасці манастыроў звычай-
на знаходзіўся комплекс культовых збу-
даванняў, жылых будынкаў і гасп. лабу-
доў, у некат. выпадках — млыны, кор-
чмы і інш. Аснову М.у. складалі зя-
мельныя ўладанні з паселенымі на іх

М.Манасзон. Сустрэча савецкіх танкістаў у Заходняй Беларусі. 1939. Нацыянальны мастацкі музей Беларусі.